

RESEARCH

The Role of Thai Muslim Families in Raising and Nurturing Preschool Children

Patteera Rattanachai¹

¹ Lecturer of Community Health Nursing, Faculty of Nursing, Prince of Songkhla University, Pattani Campus.

phatththhiraratnchay@gmail.com

Abstract

This article aims to study the role of Thai Muslim families in the upbringing of preschool children. It is a qualitative document analysis study. The findings suggest that the roles of Thai Muslim families in the upbringing of preschool children include: 1. Role in promoting development: This involves promoting physical, social, intellectual, and moral development of children aged 3-6 years, including aspects such as movement, socialization, self-help skills, intellectual development, and moral values. 2. Role of parents in promoting child development: This includes activities aimed at fostering various aspects of child development, such as promoting religious teachings, encouraging reading and memorization of Islamic texts, instilling basic Islamic practices, and promoting Islamic ethics. The Islamic training in child upbringing highlights: 1. Establishing and reinforcing fundamental Islamic beliefs. 2. Cultivating reading, memorization, and learning of the Quran, Hadith, and Islamic history. 3. Instilling the basics of Islamic practices. 4. Cultivating Islamic ethics, including Islamic greetings, dressing according to Islamic principles, and adhering to Islamic dietary laws.

Keywords: Thai Muslim Families, Upbringing, Preschool Children

บทความวิจัย

บทบาทของครอบครัวไทยมุสลิมในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียน

พัทธ์ธีรา รัตน์ชัย¹

¹อาจารย์ประจำสาขาการพยาบาลอนามัยชุมชน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

phathththiratchay@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของครอบครัวไทยมุสลิมในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียน เป็นการศึกษาระดับเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของครอบครัวไทยในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียนมีดังนี้ 1) บทบาทในการส่งเสริมพัฒนาการ 2) บทบาทการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก 3-6 ปี ด้านการเคลื่อนไหว ด้านสังคมและการช่วยเหลือตนเอง ด้านสติปัญญาและภาษาและด้านจริยธรรม 3) บทบาทของพ่อแม่ในการส่งเสริมพัฒนาการบุตร ส่วนแนวคิดอิสลามในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียนพบว่ามีการศึกษาดังนี้ 1) การปลูกฝังและหล่อหลอมพื้นฐานการศรัทธาอิมานให้มั่นคง 2) ปลูกฝังการอ่าน ท่องจำ และเรียนรู้อัลกุรอาน อัลหะดีษ และศาสนประวัติ 3) ปลูกฝังพื้นฐานการปฏิบัติศาสนกิจ 4) ปลูกฝังจริยธรรมอิสลาม คือ (1) การทักทายแบบอิสลาม (2) การสวมใส่อาภรณ์และการแต่งกายแบบอิสลาม (3) การบริโภค และการกินดื่มตามแบบอิสลาม

คำสำคัญ : ครอบครัวไทยมุสลิม, การอบรมเลี้ยงดู, บุตรวัยก่อนเรียน

บทนำ

ในทัศนะของอิสลามถือว่าการอบรมเลี้ยงดูบุตรเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของผู้เป็นพ่อแม่ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴾ التحريم: 6

ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงคุ้มครองตัวของพวกเจ้าและครอบครัวของพวกเจ้า ให้พ้นจากไฟนรก เพราะเชื้อเพลิงของมัน คือ มนุษย์และก้อนหิน มีมลาอิกะฮ์ ผู้แข็งกร้าวหาญคอยเฝ้ารักษามันอยู่ พวกเขาจะไม่ฝ่าฝืนอัลลอฮ์ ﷻ ในสิ่งที่พระองค์ทรงบัญชาแก่พวกเขา และพวกเขาจะปฏิบัติตามที่ถูกบัญชา” (อัตตะหริม : 6)

พ่อแม่มีหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูลูกตั้งแต่ออยู่ในท้องแม่ จนลูกคลอดมาลิ้มตาดูโลก ครั้นเมื่อลูกเติบโตเข้าสู่ช่วงวัยก่อนเรียน (อายุระหว่าง 3 - 6ปี) เป็นวัยที่สำคัญระยะหนึ่งของชีวิต เพราะเป็นช่วงที่เด็กเริ่มมีพัฒนาการหลายด้านก้าวหน้าขึ้น ทั้งด้านความคิด ภาษา การสื่อสาร ด้านกล้ามเนื้อ การเคลื่อนไหว และการช่วยเหลือตนเอง ทำให้เด็กพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของคนที่จะมีชีวิตอิสระ (ราชวิทยาลัยกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย, 2564) เป็นวัยที่สำคัญในการฝึกทักษะที่จำเป็นในชีวิตด้านต่าง ๆ เช่น กฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันในสังคม พฤติกรรมสุขภาพพื้นฐาน ได้แก่ การดูแลความสะอาดร่างกาย การแปรงฟัน การล้างมือ การบริโภคอาหาร การขับถ่าย บทบาททางเพศที่เหมาะสม และการเตรียมบุตรเพื่อเข้าโรงเรียน (พิมพ์ภาภรณ์ กลั่นกลิ่น, 2555) เด็กวัยก่อนเรียนเป็นช่วงวัยแห่งการวางรากฐานของชีวิตที่จะพัฒนาไปเป็นผู้ใหญ่ต่อไปจึงควรได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไป

การที่พ่อแม่เลี้ยงดูลูกด้วยตนเองมีความไวต่อความต้องการและการแสดงออกของลูกมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี และแสดงความรักต่อลูกอย่างสม่ำเสมอโดยการกอด อุ้ม สัมผัส พูดคุย ซินชมและเล่นกับลูก ในบรรยากาศครอบครัวที่อบอุ่น ปราศจากความรุนแรง จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความรักความผูกพันที่มั่นคงระหว่างพ่อแม่ลูก (ราชวิทยาลัยกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย, สมาคมกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย, 2564) การปฏิบัติของพ่อแม่ต่อลูกจะมีผลต่อพัฒนาการด้านการเจริญเติบโต วุฒิภาวะ และบุคลิกภาพ ส่งผลให้ลูกมองโลกในแง่ดีมีความเชื่อมั่นในตนเองเกิดความไว้วางใจต่อผู้อื่นสามารถเผชิญปัญหาต่างๆ ได้ดีตลอดจนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ดังนั้นบทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียนจึงมีความสำคัญยิ่ง

วัตถุประสงค์

เพื่อทบทวนวรรณกรรมแบบบูรณาการเกี่ยวกับบทบาทของครอบครัวไทยมุสลิมในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียน

วิธีการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสารเชิงพรรณนาวิเคราะห์

แนวคิดและทฤษฎี

1. ความหมายของครอบครัว

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่มารวมกันโดยการสมรสโดยทางสายโลหิตหรือโดยการรับเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้ เป็นการก่อตั้งขึ้นเป็นครอบครัว มีปฏิกริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นสามีและภรรยา เป็นบิดาและมารดา เป็นบุตรชายบุตรหญิง เป็นพี่เป็นน้อง โดยการรักษาวัฒนธรรมเดิมและอาจมีการสร้างวัฒนธรรมใหม่เพิ่มเติมก็ได้ (สุพัตรา สุภาพ, 2542) ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีจำนวนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความสัมพันธ์จากการแต่งงานหรือสายโลหิต หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม ในกรณีที่ครอบครัวไม่สามารถมีบุตรด้วยตนเองได้ ทั้งนี้บุคคลดังกล่าวต้องอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันใช้จ่ายเงินร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันตลอดจนเป็นตัวแทนของการปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติให้แก่สมาชิกในครอบครัว (จิรเนาว์ ทัดศรี, 2552)

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กวัยก่อนเรียน

พัฒนาการ (Development) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการทำหน้าที่ (Function) และวุฒิภาวะ (Maturation) ของอวัยวะระบบต่างๆรวมทั้งตัวบุคคลให้ทำสิ่งต่างๆที่ยากสลับซับซ้อนมากขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาการเด็กวัยก่อนเรียน แบ่งได้ 4 ด้านดังนี้

(1) เด็กวัยก่อนเรียน หมายถึง เด็กที่อยู่ในช่วงอายุ 3 – 6 ปี เป็นวัยที่มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการต่อเนื่องจากวัยหัดเดินวัยก่อนเรียนจึงเป็นช่วงเวลาสำคัญในการฝึกทักษะที่จำเป็นในชีวิตด้านต่าง ๆ เช่นกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันในสังคม

(2) พฤติกรรมสุขภาพพื้นฐาน เช่น การดูแลความสะอาดร่างกาย การแปรงฟัน การล้างมือ การขับถ่าย การบริโภคอาหาร บกบาททางเพศที่เหมาะสมและการเตรียมเด็กเพื่อเข้าโรงเรียน การเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลง (พิมพารณ์ กลั่นกลิน, 2555 และสฤณา บุญนรากร, 2556)

(3) น้ำหนักและส่วนสูง เด็กวัยก่อนเรียนมีการเจริญเติบโตด้านร่างกายจะค่อนข้างช้าเมื่อเทียบกับเด็กวัยทารกและวัยหัดเดิน เด็กมีน้ำหนักและส่วนสูงที่เพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ โดยเฉลี่ยเด็กจะมีน้ำหนักเพิ่มขึ้นประมาณ 2-3 กิโลกรัมต่อปี มีความสูงเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย 5 - 7.5 เซนติเมตร หรือ 2 - 3 นิ้วต่อปีเมื่อเด็กอยู่ในวัยหัดเดิน อายุ 2 - 3 ปี เด็กจะมีความยาวเท่ากับครึ่งหนึ่งของความสูงเมื่อเขาโตเป็นผู้ใหญ่ ต่อมาเมื่อเข้าสู่วัยก่อนเรียนวัยเด็กจะมีการเจริญเติบโตของแขนขาอย่างรวดเร็ว แขนขายาวกว่าลำตัวไม่เหมือนเด็กวัยหัดเดินที่อ้วนกลมป่องกลาง (chubby baby) การสะสมของไขมันลดลง ความอยากอาหารลดลง ทำให้เด็กมีลักษณะเปลี่ยนจากอ้วนกลมเป็นตัวยาว ดูผอมลงกล้ามเนื้อเจริญเติบโตเร็วกว่ากระดูก ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเป็นผลมาจากภาวะโภชนาการพันธุกรรม และโอกาสในการได้ออกกำลังกาย เด็กอายุ 3 ปี จะมีโอกาสหกล้มหัวเข้ากระแทกได้บ่อยจากการตกจากที่สูงหรือการปีนป่าย และจากการทำงานประสานกันของกล้ามเนื้อและข้อกระดูกยังไม่ดีพอ แต่เมื่ออายุ 4 - 5 ปี การทำงานของกล้ามเนื้อและข้อต่อต่างๆ จะพัฒนาให้ทำงานประสานกันดีมากขึ้น

(4) พัฒนาการ คือ พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหว สติปัญญา จิตสังคม ภาษา บกบาททางเพศ อารมณ์ จริยธรรม จิตวิญญาณ และการเล่นของเด็กวัยก่อนเรียนมีดังนี้

1. พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหว (Motor Development)

การทำงานประสานกันของกล้ามเนื้อและความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงอายุ 3-5 ปี จากการเพิ่มขึ้นของขนาดสมอง เส้นประสาท เยื่อหุ้มประสาทและใยประสาท ทำให้เด็กเกิดทักษะในการทำงานร่วมกันของกล้ามเนื้อมัดเล็กและมัดใหญ่

พัฒนาการด้านกล้ามเนื้อมัดใหญ่ เด็กอายุ 3 ปี จะมีพัฒนาการด้านการเดิน วิ่งปีนป่าย กระโดดได้ดี ขึ้นลงบันไดได้เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ และสามารถถือจักรยานสามล้อได้เมื่อได้รับการฝึกหัด เด็กอายุ 4 ปี เดินขึ้นและลงบันไดได้ก้าวละ 1 ขั้น กระโดดด้วยขาข้างเดียวได้ เด็กอายุ 5 ปี สามารถก้าวขึ้นบันไดที่ละ 2 ขั้น กระโดดสลับขาได้ และยืนขาเดียวได้นาน

พัฒนาการด้านกล้ามเนื้อมัดเล็ก เด็กวัยนี้จะมีพัฒนาการดีขึ้นจนเกือบสมบูรณ์โดยเฉพาะกล้ามเนื้อนิ้วมือสามารถวาดรูปทรงเรขาคณิตได้ เด็ก 3 ปี สามารถขีดเขียนลากเส้นตรง สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมตามแบบได้และวาดรูปคนที่มีอวัยวะร่างกายมากกว่า 1 ส่วน เมื่ออายุ 5 ปี เด็กสามารถวาดรูปคนที่มีอวัยวะสำคัญของร่างกายได้

เมื่อเด็กอายุ 4 - 5 ปี เด็กจะมีความเป็นอิสระมากขึ้น ช่วยเหลือตนเองได้ ในสิ่งต่างๆ ที่ง่าย ๆ หรือกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อนได้ เช่น เลือกเสื้อผ้า แต่งตัวเองได้ ใส่ชุดที่ตนเองชอบได้รับประทานอาหารเองได้ ไปห้องน้ำโดยไม่ต้องมีคนช่วยได้ ซึ่งต่างจากเด็กวัยหัดเดินที่ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ทั้งหมด เด็กสามารถใส่และถอดเสื้อผ้าได้เอง ทักษะต่างๆ พร้อมทั้งจะช่วยให้เด็กเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัวและพร้อมที่จะเข้าโรงเรียน

2. พัฒนาการด้านสติปัญญา (Cognitive Development)

วัยก่อนเรียนจะเป็นช่วงเวลาที่เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว เด็กมีความอยากรู้อยากเห็นว่าสิ่งต่างๆ รอบตัวเกิดขึ้นได้อย่างไร ทำหน้าที่ร่วมกันได้อย่างไร เด็กยังคงมีจินตนาการค่อนข้างสูง เชื่อความเหนือธรรมชาติ เช่น เวทมนต์ คาถาต่างๆ ตามที่เด็กได้เคยเห็นจากการ์ตูนภาพยนตร์ เคยฟังจากนิทานหรือคำบอกเล่าของผู้ปกครอง เด็กเชื่อว่านางฟ้า ปีศาจ เจ้าหญิงเจ้าชายมีจริง ตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget's Theory of Cognitive Development) เด็กวัยนี้จะอยู่ในพัฒนาการขั้นก่อนปฏิบัติการ (pre-operational stage) พัฒนาการที่สำคัญที่พบในวัยนี้ คือ ความสามารถในการใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุ เช่น สามารถใช้ท่อนไม้มาเล่นเป็นรถยนต์ โดยไม่ต้องใช้ของเล่นที่เป็นรถยนต์ได้ เด็กยังมีความคิดที่เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง

3. พัฒนาการด้านจิตสังคม (Psychosocial Development)

ช่วงวัยก่อนเรียนจัดเป็นระยะวิกฤตของเด็กในการพัฒนาการขัดเกลาทางสังคมเด็กต้องการโอกาสที่จะได้เล่นกับผู้อื่นเพื่อเรียนรู้การเข้าสังคมและการใช้ทักษะทางสังคมในแง่มุมต่าง ๆ จากทฤษฎีพัฒนาการด้านจิตสังคมของอีริกสัน (Erikson's Theory of Psychosocial Development) เด็กวัยก่อนเรียนจะมีพัฒนาการอยู่ในขั้นพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความรู้สึกผิด (initiative & guilt) เด็กจะวุ่นวายกับการเรียนรู้ว่าจะทำอย่างไรเพื่อให้เขาสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงและได้ผลดี กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหากเด็กไม่สามารถทำสำเร็จหรือทำไม่ได้ เด็กจะรู้สึกผิด กังวล ละอาย และกลัวผลลัพธ์ที่จะแสดงออกมา เด็กจะชอบทำกิจกรรม ยกตัวอย่างเช่น ให้เด็กผูกเชือกรองเท้าด้วยตนเอง แต่เด็กทำไม่ได้ เพราะไม่เคยทำมาก่อน ผู้ปกครองจึงผูกเชือกให้ พร้อมกับ

บอกว่า "หากหนูทำวิธีการที่แม่ทำให้ดูนี้มันก็จะทำได้" เด็กจะรู้สึกแะว่าตนเองทำไม่ได้ การพูดวิจารณ์ผลงานของเด็กในทางลบจะทำให้เด็กรู้สึกว่ตนเองด้อย จึงควรเลี่ยงไปโดยเบี่ยงเบนความสนใจให้เด็กลองทำกิจกรรมใหม่ๆ แยกจากกิจกรรมเดิมที่เด็กทำไม่สำเร็จ

4. พัฒนาการด้านภาษา (Language Development)

การใช้ภาษาในวัยก่อนเรียนค่อนข้างจะซับซ้อน ซึ่งอาศัยทั้งความสามารถทางสติปัญญาของเด็กเอง และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการเลียนแบบจากผู้อื่นหรือผู้ดูแลสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการพูดและการออกเสียงของเด็กวัยนี้เป็นอย่างมาก เด็กสามารถใช้คำศัพท์มากขึ้นจาก 300 คำเมื่ออายุ 2 ปี เป็นมากกว่า 2,100 คำ เมื่ออายุ 5 ปี และประโยคที่ใช้จะมีโครงสร้างไวยากรณ์คล้ายกับที่ผู้ใหญ่ใช้ เด็ก 3 - 4 ปี พูดเป็นประโยคสั้นๆ แต่เข้าใจความหมาย ออกคำสั้นๆ ได้

เมื่อเด็กอายุ 4 - 5 ปี เด็กจะพูดมากขึ้น จะใช้คำบุพบท คุณศัพท์และกิริยาประกอบให้เป็นประโยคที่ยาวขึ้น ช่วงนี้เด็กจะชอบตั้งคำถาม และถามอยู่เรื่อยๆ ว่า "ทำไม" "เพราะอะไร" "อย่างไร" "อะไร" เมื่อเด็กอายุ 5 ปี สามารถพูดประโยคที่ยาวได้ สามารถเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เด็กคุ้นเคย ได้ฟังหรือมีประสบการณ์มาก่อน เด็กสามารถเล่านิทานที่เคยได้ยินจนจบเรื่องได้ เด็ก 6 ปี สามารถบอกความหมายของวัตถุในเชิงที่ซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากเด็กเรียนรู้ทั้งการเป็นผู้พูดและผู้ฟังถามตอบได้

5. พัฒนาการทางเพศและบทบาททางเพศ (Psychosexual Development)

อัตลักษณ์ทางเพศ (sexual identity) และภาพลักษณ์ (body image) จะมีการพัฒนาในวัยก่อนเรียน เด็กมีการอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับเพศ เด็กทั้งเพศชายและหญิงจะมุ่งความสนใจไปที่อวัยวะเพศของตน ชอบลูบคลำอวัยวะเพศของตนเอง ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud's Theory of Psychosexual Development) เด็กวัยนี้จะมีพัฒนาการอยู่ในขั้นพึงพอใจในอวัยวะสืบพันธุ์ (phallic stage) เด็กจะมีความพึงพอใจและให้ความสนใจอวัยวะเพศ

ความอยากรู้อวัยวะเพศในเด็กวัยก่อนเรียนนั้น ถึงแม้ว่าความคิดของเด็กจะพัฒนาขึ้น แต่เด็กยังไม่สามารถเข้าใจและยังแยกความเป็นจริงกับความคิดจินตนาการไม่ออก ซึ่งผู้ใหญ่ควรเป็นผู้ชี้แจงและให้ความรู้ เด็กอาจมีคำถามแปลกๆ ซ้ำๆ เสมอ เด็กอาจถามปัญหาเกี่ยวกับเพศได้ บางคนอาจถามเรื่องเพศเมื่ออายุมากกว่า 5 ปี คำถามส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการเกิดของตนเอง การมีน้อง ความอยากรู้เกี่ยวกับอวัยวะเพศ ความสงสัยเกี่ยวกับการตั้งครรรภ์ ฯลฯ โดยในความคิดของเด็กไม่มีเรื่องเพศทางกามารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องเลย แต่เป็นความอยากรู้อวัยวะของชีวิต และความเป็นไปของชีวิตมากกว่า ดังนั้นลักษณะท่าทีและคำบอกเล่าของผู้ใหญ่จึงสำคัญยิ่งที่จะต้องไปโดยพอเหมาะพอควร ง่ายๆ และท่าทีที่สงบ ตอบคำถามทุกคำถามอย่างง่ายต่อความเข้าใจของเด็กและตั้งอยู่ในหลักความจริงของธรรมชาติ

6. พัฒนาการด้านอารมณ์

ลักษณะทางอารมณ์ของเด็กวัยนี้จะไม่รุนแรงเท่ากับวัยหัดเดิน มีความรู้สึกไวต่อกฎเกณฑ์ข้อบังคับของบิดามารดา/ผู้ดูแล และกฎเกณฑ์ของสังคม การแสดงออกทางอารมณ์อาจใช้ทั้งร่างกาย ท่าทาง วาจา เมื่ออายุ 3 ปี บางครั้งจะมีลักษณะทางอารมณ์คล้ายทารก แม้เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมบ้างแล้วแต่ก็ยังไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ เด็กจึงมีพฤติกรรมที่อึดร้อนแสดงลักษณะของการหวงของ อิจฉาผู้อื่นเมื่อได้รับสิ่งที่ต้องการน้อยกว่า โดยเฉพาะเกี่ยวกับความรักของบิดามารดา เช่น อิจฉาน้องใหม่ เป็นต้น ยังมีความวิตกกังวลต่อการพรางจากรวมทั้ง

การเผชิญกับคนแปลกหน้า (separation anxiety) เด็กมีความกลัวซึ่งเกิดจากการคิดฝันเองมีพฤติกรรมชอบทำลายของ สาเหตุไม่ใช่เพราะอารมณ์โกรธแต่เพราะอยากรู้และอยากรทดลอง

เด็กอายุ 4 ปี มีความไม่มั่นใจ จึงพบบ่อยว่า เด็กชอบกัดเล็บ ตาขยิบ ดุนิ้ว เล่นอวัยวะเพศ และชอบแคะรูจมูก นอกจากนี้เด็กยังชอบสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น อยากรมีเพื่อนเป็นกลุ่ม พยายามฝึกพูดและแสดงกิริยาท่าทางแปลก ๆ โดยชอบเลียนแบบจากภาพยนตร์และโทรทัศน์ที่เห็น ชอบพูดเกินความจริงเป็นเพราะความคิดฝันเองและแสดงให้เห็นว่าตนเองทำได้ เด็กวัยนี้สนุกกับการวิ่งเล่น กระโดดเล่น ปิด - เปิดประตู สนุกสนานในการเล่นกับเพื่อนแม้ว่าบางครั้งจะทะเลาะกัน มีพฤติกรรมหวงของ มีความกลัวซึ่งมักเกิดจากการเลียนแบบผู้ใหญ่ เช่น กลัวความมืด กลัวงู กลัวจิ้งจก กลัวตุ๊กแก กลัวเสียงแผดขึง ยังคงกลัวคนแปลกหน้า และกลัวการพรากจาก

เมื่ออายุ 5 ปี เด็กจะมีอารมณ์ดีขึ้น รู้จักการรอคอย เข้าใจเหตุผลได้ง่าย ไม่แสดงพฤติกรรมฉุนเฉียวก้าวร้าวที่รุนแรง พยายามปรับตัวและนิสัยเข้ากับผู้ใหญ่ พอใจที่ได้รับคำชม กลัวการแยกจากมารดาบ้าง แต่ก็มีเด็กจำนวนมากสามารถที่จะแยกจากบิดามารดาโดยไม่ร้องไห้ ชอบแสดงตัวให้ผู้อื่นรู้ว่าตนเองมีความสามารถทำได้ ชอบต่อเรื่อง และเสียใจถ้าถูกเยาะเย้ยหรือล้อเลียน

ตารางที่ 1 แสดงพัฒนาการและการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กวัย 3 – 6 ปี (ฉันทิกา จันทรเป็ย, 2553)

อายุ	ด้านการเคลื่อนไหว	ด้านการช่วยเหลือตนเองและสังคม	ด้านสติปัญญาและจริยธรรม	ด้านภาษา
3 – 4 ปี	<p>กล้ามเนื้อมัดใหญ่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ยึดขาเดียวได้นานขึ้น - ปีนป่ายบันได และเครื่องเล่นกลางแจ้งได้มั่นคง - เดินลงบันไดแบบสลับขา - วิ่งหลบหลีกสิ่งกีดขวาง <p>กล้ามเนื้อมัดเล็ก</p> <ul style="list-style-type: none"> - วาดรูปสี่เหลี่ยมตามแบบได้ - วาดรูปคนที่มีส่วนต่าง ๆ ได้ 3 ส่วน - ร้อยลูกปัดขนาดเล็กได้ - ใช้กรรไกรตัดกระดาษได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง แต่ให้ความร่วมมือในการเล่นเพื่อนได้มากขึ้น - ชอบเล่นสมมติ - มีความสนใจในความแตกต่างทางเพศ และจะแสดงความรักพ่อแม่ที่มีเพศตรงข้ามกับตน - บอกเพศของตนได้ - ถอดเสื้อผ้าได้เรียบร้อย - ไม่ปัสสาวะรดที่นอนตอนกลางคืน - ทำความสะอาดร่างกายได้ โดยมีผู้ใหญ่ 	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าสู่ระยะคิดเอาเองล่วงหน้า (4-7 ปี) สามารถตอบโต้กับสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องใช้การสัมผัสโดยตรง รู้จักสังเกตความแตกต่างแต่มองเพียงด้านเดียว คิดเปรียบเทียบ แยกวัตถุเป็นหมวดหมู่ขึ้น ตอน และ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ เช่น แยกสี จับคู่สี แยกขนาดวัตถุ จับคู่รูปภาพ แยกพวก สัตว์ เสื้อผ้าได้ - บอกเวลาได้สอดคล้องกับกิจกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - รู้จักสื่ออย่างน้อย 1 สี - นับเลขได้ตั้งแต่ 1-5 - รู้จักคำประมาณ 1,500 คำ - ชื่อวัยวะได้ 13 ส่วน - ตอบคำถามง่าย ๆ ได้ด้วยการพูดหรือการชี้ - ร้องเพลงง่าย ๆ ได้
4 – 6 ปี	<p>กล้ามเนื้อมัดใหญ่</p> <ul style="list-style-type: none"> - กระโดดข้ามเชือก และสิ่งของได้ - กระโดดขาเดียวได้ - ปีนป่ายได้คล่อง 	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความร่วมมือดีขึ้น พยายามทำตัวให้เป็นที่ยอมรับ - เล่นร่วมกับเด็กได้ 2-3 คน 	<p>สติปัญญา</p> <ul style="list-style-type: none"> - แยกประเภทวัตถุโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่เหมือนกัน - เล่าเหตุการณ์จากรูปภาพได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - รู้จักแม่สี - นับเลขได้ถึง 10 - รู้จักคำประมาณ 2100 คำ

อายุ	ด้านการเคลื่อนไหว	ด้านการช่วยเหลือตนเองและสังคม	ด้านสติปัญญาและจริยธรรม	ด้านภาษา
	<ul style="list-style-type: none"> - รับลูกบอลได้ กลิ้งเนื้อไม้เล็ก - วาดรูปสามเหลี่ยม และเขียนตัวหนังสือตามแบบได้ - ขอบวาดภาพระบายสี 	<ul style="list-style-type: none"> - ชอบเล่นเกมที่มีการแข่งขัน - ไปห้องน้ำเพื่อขับถ่ายได้เอง - แต่งตัวได้เอง - แปรงฟัน อบน้ำได้เอง - รู้จักรอคอยสิ่งที่ต้องการ 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถยอมรับความแตกต่างทางความคิดของผู้อื่นได้บ้าง - เข้าใจค่าที่เกี่ยวข้องกับเวลา และจำนวน - เริ่มรับรู้เกี่ยวกับระยะทาง และความยาว 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ประโยคได้ทุกชนิด - อธิบายรูปภาพได้ - บอกผู้ใหญ่เมื่อเหนื่อย หิว

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กวัยก่อนเรียน มีหลายทฤษฎีที่พยายามอธิบาย และแบ่งพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กวัยก่อนเรียน ดังนี้

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud's psychoanalytic theory) ซึ่งได้อธิบายถึงพฤติกรรมมนุษย์ว่า เกิดจากแรงผลักดันที่อยู่ภายในจิตลึก ๆ ของแต่ละคน ซึ่งเรียกว่า จิตไร้สำนึก แรงขับทางชีวภาพ และความต้องการตามสัญชาตญาณ จะกระตุ้นให้คนเกิดการกระทำ เกิดประสบการณ์ภายใต้สภาพแวดล้อม หล่อหลอมเป็นบุคลิกภาพ เป็นสิ่งสนับสนุนพัฒนาการทางเพศและจิตสังคม ดังนั้นจึงเป็นทฤษฎีที่ตรวจสอบปรากฏการณ์ของจิตใจ โดยเฉพาะอารมณ์เพื่อค้นหาความหมายของพฤติกรรมที่ปรากฏของมนุษย์

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piget's cognitive development) เพียเจต์ (Piget) เป็นผู้คิดค้นทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก ซึ่งช่วยให้เข้าใจกระบวนการความคิดของเด็ก และพฤติกรรมที่เด็กแสดงโดยแบ่งพัฒนาการของสติปัญญาออกเป็นขั้นตอนที่สำคัญ 4 ระยะ ได้แก่ ระยะพัฒนาการทางประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว ระยะพัฒนาการก่อนเกิดความคิดอย่างมีเหตุผล ระยะพัฒนาการความคิดอย่างมีเหตุผลเป็นรูปแบบ และระยะพัฒนาการความคิดอย่างมีเหตุผลเป็นนามธรรม ซึ่งพัฒนาการทางสติปัญญาของแต่ละบุคคลเป็นกระบวนการต่อเนื่อง การเปลี่ยนจากขั้นหนึ่งไปยังอีกขั้นหนึ่งไม่มีการหยุดชะงัก และต่างเป็นไปตามลำดับขั้นตอนที่เหมือนกัน การพัฒนาการในแต่ละขั้นจะเป็นพื้นฐานของแต่ละขั้นต่อไป

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg's moral development) ซึ่งการพัฒนาการทางจริยธรรม โดยเชื่อว่าพฤติกรรมจริยธรรมเป็นเรื่องของความสามารถของบุคคลในการตัดสินใจมากกว่าความเข้มแข็งของจิตสำนึก พัฒนาการทางจริยธรรมแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ระดับก่อนเกณฑ์ หรือระดับก่อนมีจริยธรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล ระดับมีจริยธรรม และระดับมีจริยธรรมอย่างมีวิจารณญาณ ๘งการพัฒนาการจริยธรรมจะเป็นลำดับขั้นสอดคล้องตามพัฒนาการทางสติปัญญา เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เด็กเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความประพฤติดี เป็นพฤติกรรมสำนึกและตัดสินใจ ควบคุมได้ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

4. ทฤษฎีพัฒนาการของอีริกสัน (Erikson's psychosocial stage of development) เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ แต่ต่างกันตรงที่อีริกสันเน้นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีผลต่อพัฒนาการ

ของบุคคล ซึ่งอิริคสันเชื่อว่าพัฒนาการของบุคคลแต่ละวัยไม่ได้มีอิทธิพลมาจากปัจจัยทางชีวภาพอย่างเดียว แต่มีปัจจัยด้านสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประสบการณ์ และวัฒนธรรมร่วมด้วย และพัฒนาการของบุคคลจะดำเนินไปเรื่อย ๆ ตลอดช่วงอายุขัย พัฒนาการในแต่ละชั้นจะเกิดจากความขัดแย้งทางจิตใจ จากภาวะวิกฤตที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละวัย ลักษณะพัฒนาการในแต่ละชั้นประกอบด้วยความสำเร็จ และความล้มเหลว พัฒนาการขั้นต้นจะมีผลต่อการพัฒนาขั้นต่อไป ซึ่งได้แบ่งพัฒนาการด้านบุคลิกภาพจากวัยทารกถึงวัยชราออกเป็น 8 ชั้น

จะเห็นได้ว่ามีหลายทฤษฎีอธิบายเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กวัยก่อนเรียน แต่ยังไม่มียุทธวิธีใดที่สามารถอธิบายพัฒนาการของเด็กได้อย่างครอบคลุม แต่ละทฤษฎีจะมีจุดเน้นในแต่ละด้านของพัฒนาการ ทฤษฎีต่าง ๆ จัดแบ่งพัฒนาการของเด็กเหมือนกันบ้างต่างกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน โดยทฤษฎีจะให้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก ว่าเด็กแต่ละคนมีพัฒนาการเป็นไปตามลำดับขั้นพัฒนาการ โดยพัฒนาการลำดับต้นจะเป็นพื้นฐานของพัฒนาการขั้นต่อไป

3. บทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียน

3.1 บทบาทในการส่งเสริมพัฒนาการ

เด็กเป็นบุคคลที่มีความหมายอย่างยิ่งต่อสังคมและประเทศชาติ เพราะทุกครอบครัวย่อมอยากให้เด็กเจริญเติบโตมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง เป็นเด็กที่ฉลาด มีความสามารถและเป็นคนดีของสังคม การที่จะให้เด็กเป็นเช่นนั้นได้ บิดามารดาและผู้เกี่ยวข้องต้องมีการส่งเสริมพัฒนาการเด็กที่เหมาะสม จากที่กล่าวมาแล้วว่าพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมมีผลต่อพัฒนาการเด็ก พันธุกรรมเป็นสิ่งที่ไม่อาจกำหนดได้ แต่สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถจัดการได้ ดังนั้นหากมีการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม จะช่วยให้เด็กเติบโตและพัฒนาได้เต็มที่ทุกด้าน ทุกช่วงวัย กลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

3.2 การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก 3-6 ปี

ด้านการเคลื่อนไหว

- กล้ามเนื้อมัดใหญ่

เปิดโอกาสให้เด็กได้วิ่ง กระโดด ปีนป่าย ขี่จักรยานสามล้อ หรือให้เล่นเครื่องเล่นกลางแจ้ง เช่น ชิงช้า ไม้สไลด์ สะพานโค้ง เป็นต้น เพื่อให้กล้ามเนื้อแข็งแรงทั้งนี้ต้องมีผู้ใหญ่คอยดูแล เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอันตราย

- กล้ามเนื้อมัดเล็ก

ให้เล่นของเล่นที่ต้องใช้ทักษะการใช้มือ เช่น ปั้นดินน้ำมัน ตัดกระดาษ ร้อยลูกปัด วาดภาพระบายสี หรือใช้กรรไกรเล็ก ๆ หักตัดกระดาษ ให้เด็กวาดรูปเช่น วงกลม สี่เหลี่ยมสามเหลี่ยม โดยให้วาดตามแบบก่อนแล้วจึงให้เด็กทำเอง ให้ทำงานศิลปะง่าย ๆ เช่น ฉีกกระดาษเป็นชิ้นเล็กๆแล้วแปะเป็นรูปภาพ

ด้านสังคมและการช่วยเหลือตนเอง

1. ให้เด็กช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน เช่นการแต่งตัว การรับประทานอาหาร การอาบน้ำ แปรงฟัน
2. สนับสนุนให้เด็กเล่นกับเพื่อนวัยเดียวกัน รู้จักการรอคอย
3. ให้เด็กได้ช่วยเหลืองานบ้านง่ายๆ เช่นรดน้ำต้นไม้ จัดเตรียมโต๊ะอาหาร

4. เป็นตัวอย่างที่ดีเรื่องบทบาททางเพศที่เหมาะสม
5. ฝึกฝนเกี่ยวกับระเบียบวินัยและกฎเกณฑ์ต่างๆ โดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการตั้งกฎระเบียบนั้น และสอนให้เด็กเคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้

ด้านสติปัญญาและภาษา

1. พูดคุยกับเด็ก สอนให้เด็กรู้จักสิ่งรอบตัวเสมอ
2. จัดประสบการณ์ให้เด็กฝึกสังเกตเปรียบเทียบ รู้จักคิดแก้ปัญหา โดยจัดเป็นเกม เช่นโยงภาพ จับคู่ แยกสี

เปรียบเทียบขนาดสิ่งของ เป็นต้น

3. สนับสนุนให้เด็กมีจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ เช่นวาดภาพ ปั้นดินน้ำมัน เล่นนิทานให้ฟัง
4. สอนการนับจำนวนสิ่งของรอบตัว เช่น ผลไม้ ของใช้ สอนให้รู้จักตัวเลข 1-10
5. สอนให้เด็กร้องเพลงอนาซีดที่ไม่ผิดหลักการศาสนา
6. ตั้งคำถามให้เด็กคิดหรือเปรียบเทียบ เช่น ทำไมต้องแปรงฟัน

ด้านจริยธรรม

1. สอนหรือตักเตือนเมื่อเด็กทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง โดยหลีกเลี่ยงวิธีการตำหนิหรือลงโทษ
2. สอนให้รู้จักการขอโทษ ขอขอบคุณ

4. วิธีการของพ่อแม่ในการส่งเสริมพัฒนาการบุตร

1. ให้เวลาดูแล เอาใจใส่ด้วยความรัก ความเข้าใจ สัมผัสเด็กอย่างอ่อนโยนพูดคุยโต้ตอบ เล่นกับเด็ก สังเกตท่าที การตอบสนองอย่างสม่ำเสมอ

2. จัดสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่น่าสนใจให้เด็กได้มองเห็น สัมผัส สำรวจหรือร่วมกิจกรรม เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ปรับตัวและมีพัฒนาการรอบด้านอย่างสมดุลทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา

3. ให้เด็กทำในสิ่งที่ทำได้จากง่ายไปสู่ยากตามความสามารถของเด็ก โดยไม่ต้องให้การช่วยเหลือ เพราะเด็กจะเรียนรู้ได้ดีจากการกระทำด้วยตนเองจนประสบความสำเร็จ

4. พ่อแม่ควรเป็นแบบอย่างในการแสดงพฤติกรรมต่างๆเช่นแบบอย่างการมีระเบียบวินัยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความมีน้ำใจ เป็นต้น เพราะเด็กจะเลียนแบบบุคคลที่อยู่รอบข้าง

5. ศึกษาพฤติกรรมและพัฒนาการตามวัย ตลอดจนเฝ้าระวังและติดตามพัฒนาการของบุตรว่าเป็นไปตามเกณฑ์ปกติหรือไม่ หากสงสัยว่าเด็กมีพัฒนาการที่ไม่เหมาะสมควรปรึกษาแพทย์ เพื่อให้การช่วยเหลือที่เหมาะสมต่อไป (สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, 2548)

สอดคล้องกับหลักคำสอนของอิสลาม ดังที่ al-Tahhan ได้กล่าวว่า อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสร้างมนุษย์ให้มีองค์ประกอบด้านร่างกายและจิตใจ กระบวนการอบรมเลี้ยงดูบุตรตามหลักการอิสลามมีเป้าหมายให้มนุษย์เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจเพื่อทำหน้าที่สนองวัตถุประสงค์แห่งการสร้างของอัลลอฮ์ ﷻ ในฐานะผู้แทนพระองค์บนหน้าแผ่นดิน การที่มนุษย์คนหนึ่งจะมีการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมจนกระทั่งสามารถทำหน้าที่ผู้แทนพระองค์บนหน้าแผ่นดินได้อย่างสมเกียรติ จำเป็นที่เขาจะต้องได้รับการพัฒนาทุกด้านอย่างครบถ้วนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ซึ่งภายใต้พัฒนาการด้านจิตใจประกอบด้วย พัฒนาการด้านอารมณ์ ด้านสังคม ด้านสติปัญญา และจริยธรรม (al-Tahhan, 2001: 46)

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

1. เป้าหมายของการอบรมเลี้ยงดูบุตรตามหลักการอิสลาม

กระบวนการอบรมเลี้ยงดูบุตรตามหลักการอิสลาม หรือ “อัตรบียะฮฺ อัลอิสลามียะฮฺ” ที่เป็นที่เข้าใจในวงกว้างว่ามีสาระสำคัญข้ถึง “การพัฒนาคนให้เจริญเติบโตขึ้นอย่างสมบูรณ์ทุกๆ ด้านภายใต้ร่มเงาแห่งอิสลาม” กระบวนการดังกล่าว มีแหล่งที่มาแห่งองค์ความรู้ที่สูงส่งได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอาน และอัลหะดีษ อัซสุนนะฮฺของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

ชัยคุฎฎุบ (Qutub, 2001 : 13) และ อัฎฎะฮฺฮาน (al-Tahhan, 2002 : 30 – 34) กล่าวถึงการอบรมเลี้ยงดูว่า มีเป้าหมาย “เพื่อสร้าง (เตรียมพร้อม) คนดี” (أعداداً للناس الصالح) โดยได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับเป้าหมายข้อนี้ว่า การสร้างคนดี ในที่นี้ มีความหมายกว้างกว่าและมีนัยที่สำคัญมากกว่า การสร้างพลเมืองดี ที่เป็นเป้าหมายของการอบรมเลี้ยงดูภายใต้แนวคิดและอุดมการณ์อื่น ๆ ที่มนุษย์กำหนดขึ้น เพราะ คำว่า “คน” ณ ที่นี้หมายถึง มนุษย์ทุกคน มิได้ถูกจำกัดด้วยสถานะความเป็นพลเมืองหรือประชากรอยู่ ณ จุดตำแหน่งแห่งใดบนโลกนี้ เป้าหมายดังกล่าวจึงถือว่าครอบคลุมแนวคิดการอบรมเลี้ยงดู และการพัฒนาคนอย่างกว้างขวางมากที่สุด

อุลวาน (Ulwan : 1995) ได้กล่าวแสดงไว้ในหนังสือ *تَرْبِيَةُ الْوَالِدِ وَالْإِسْلَام* ว่าการอบรมและการให้การศึกษา นั้น ต้องนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ แก่มนุษย์ ทั้งสรีระร่างกาย สติปัญญา จิตวิญญาณ สักคม และจริยธรรม

2. แนวคิดอิสลามในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียน

จากการวิจัยเอกสารของพัทธ์ธีรา ได้ข้อค้นพบว่า เด็กวัยก่อนเรียนเทียบเท่ากับการอบรมเลี้ยงดูบุตรระยะกลาง (วัยเด็กตอนต้นจนถึงบรรลุนิติภาวะ) หน้าที่ของพ่อแม่มีหลายประการที่สำคัญ ได้แก่ (พัทธ์ธีรา รัตนชัย, 2563)

2.1 การปลูกฝังและหล่อหลอมพื้นฐานการศรัทธาอิมานให้มั่นคง เพื่อให้บุตรรู้จักและศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ ตลอดจนบรรดาอัครทูตและศาสนทูตของพระองค์ โดยมีหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติที่สำคัญ คือ

- ปลูกฝังการรู้จักอัลลอฮ์ ﷻ โดยอาจเริ่มด้วยการ สอนกล่าวประโยคปฏิญาณตนสั้น ๆ “**ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮ์**” โดยบิดามารดาต้องกล่าวให้บุตรฟังซ้ำๆ บ่อยๆ จนคุ้นชิน อิบน์ุกายยิม (Ibn Qaiyim, 1988 : 41) กล่าวถึงความสำคัญของการสอนกล่าว “**ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮ์**” แก่เด็กในวัยเริ่มต้นว่า “สิ่งแรกที่ควรให้สัมผัสสวดประสาทแห่งการได้ยินของบุตรคือการสอนให้รู้จักอัลลอฮ์ ﷻ การมอบเอกภาพแด่พระองค์ผู้ทรงมหาบริสุทธิ์พระองค์ทรงทอดพระเนตรมายังพวกเขาและทรงได้ยินคำพูดของพวกเขา และเมื่อเด็กๆ สามารถเปล่งเสียงพูดได้ก็ให้สอนพวกเขาว่า “**ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮ์ มุฮัมมัดเราะฮ์มุลลอฮ์**”

- สอนให้รู้จักท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ผู้เป็นเราะฮ์มุลลอฮ์ ﷻ และกระตุ้นให้รักการเจริญรอยตามแบบอย่างของท่าน มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธาว่า มุฮัมมัด ﷺ คือศาสนทูตท่านสุดท้าย สถานภาพการเป็นมุสลิมของบุคคลจะไม่สมบูรณ์จนกว่าจะได้กล่าวส่วนที่สองของประโยคปฏิญาณตน “**มุฮัมมัดเราะฮ์มุลลอฮ์**” ควบคู่กับ “**ลาอิลาฮะอิลลัลลอฮ์**” อันเป็นการแสดงออกถึงการยอมรับการเป็นศาสนทูตของท่านเราะฮ์มุลลอฮ์ ﷻ

- สอนบุตรให้เข้าใจเรื่องการจัดภาคีและผลร้ายของการตั้งภาคี การตั้งภาคี ในภาษาอาหรับใช้คำว่า ชิรก หมายถึง การมอบหมายคุณลักษณะหรือความสามารถบางส่วนหรือทั้งหมดของอัลลอฮ์ ﷻ ให้แก่ผู้อื่น ตรงข้ามกับ

คำว่า เตาหีด ซึ่งหมายถึง การมอบหมายคุณลักษณะความเป็นพระเจ้าแต่ อัลลอฮฺ ﷻ แต่ผู้เดียว (al-Jaza'iri, 1985 : 82)

2.2 ปลุกฝังการอ่าน ท่องจำ และเรียนรู้อัลกุรอาน อัลหะดีษ และศาสนประวัติ

- ฝึกให้บุตรท่องจำอัลกุรอาน และศึกษาความหมายของอัลกุรอาน

การที่บิดามารดาฝึกให้บุตรท่องจำและศึกษาความหมายอัลกุรอานถือเป็นวิธีที่ดียิ่งวิธีหนึ่งในการปลุกฝังสัง
 ธรรม และการขัดเกลาจิตวิญญาณท่านเราะฮูล ﷺ กล่าวถึงสถานะอันน่าสรรเสริญของผู้ท่องจำอัลกุรอาน และความ
 ประเสริฐของการศึกษาอัลกุรอาน ความว่า “ผู้ที่ดียิ่งในมวลสุเจ้าคือผู้ที่ศึกษาอัลกุรอานและสอนอัลกุรอาน” หะดีษ
 บันทึกโดยบุคอรีย์ หะดีษหมายเลข 4639

- ฝึกให้บุตรท่องจำบทะฮะดีษของท่านเราะฮูล ﷺ

อัลอะหะดีษ อันนะบะวียะฮฺ หรือบทะฮะดีษต่างๆ ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ คือแหล่งที่มาของหลักบัญญัติ
 อิสลามที่มีความสำคัญรองจากอัลกุรอาน การท่องจำหะดีษถือเป็นกิจกรรมที่เป็นกิจวัตรที่สร้างความสุขทางใจแก่
 บรรดาเศาะหาบะฮฺและชนยุคสะลัฟ และพวกเขา ต่างพยายามกระตุ้นโน้มน้าวให้บุตรหลานท่องจำหะดีษของท่าน
 เราะฮูล ﷺ และให้รางวัลเป็นกำลังใจแก่บุตรหลานเมื่อสามารถท่องจำหะดีษได้ (Suwaid, 1996 : 95 - 99) บิดา
 มารดาจึงควรกระตุ้นส่งเสริมบุตรให้เห็นผลดีและคุณค่าของการท่องจำหะดีษของท่านเราะฮูล ﷺ นั่นคือ การได้ฝึก
 เขาวัดปัญหา สมาธิ และได้พัฒนาทักษะด้านความจำ และที่สำคัญยิ่งกว่า คือ การได้รับยกย่องให้เป็นที่รักและ
 ใกล้ชิดท่านเราะฮูล ﷺ ด้วย

- เล่าอัตชีวประวัติของท่านเราะฮูล ﷺ

การเล่าและสอนอัตชีวประวัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้บุตรได้ฟังตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเด็กนับเป็นอีกวิธีหนึ่ง
 ที่บิดามารดาสามารถจะทำให้บุตรได้ซึมซับแบบอย่างอันดีงามจากท่านเพราะท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ คือแบบอย่างที่ดี
 ที่สุดสำหรับมนุษย์ทั้งมวล ที่เป็นทั้งในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้นำรัฐแห่งแรกของอิสลามในคาบสมุทร
 อารเบีย

2.3 ปลุกฝังพื้นฐานการปฏิบัติศาสนกิจ

โดยเบื้องต้นสำหรับเด็กในวัยเด็กตอนต้นอายุระหว่าง 2 ขวบ ถึงบรรลุนิติภาวะ ควรปลุกฝังให้ได้ปฏิบัติ
 ศาสนกิจพื้นฐานให้ติดเป็นนิสัยและสามารถปฏิบัติได้เองโดยไม่ต้องบังคับ อาทิเช่น

1. การละหมาด การละหมาดถือเป็นศาสนกิจแรกที่มีความสำคัญสูงสุดของกฎแห่งการเคารพภักดี
 ต่ออัลลอฮฺ ﷻ (อิบาดะฮฺ) การละหมาดคือ เสาหลักของศาสนา การฝึกให้บุตรละหมาดตั้งแต่วัยเยาว์จะ
 ทำให้เขามีสำนึกที่ดีต่อการปฏิบัติตามหลักการศาสนา มีความผูกพันกับอัลลอฮฺ ﷻ ทั้งเรือนร่างและจิต
 วิญญาณ ท่านนบี ﷺ จึงสั่งใช้ให้ฝึกหัดเด็ก ๆ และลูกๆ ให้ละหมาดตั้งแต่นั้น ๆ ดังบทะฮะดีษ ที่ว่า

((مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ، وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا، وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ، وَرَفِقُوا بَيْنَهُمْ فِي
 ((مُضَاجِعَ))

ความว่า “ท่านทั้งหลายจงสั่งใช้ให้บุตรของพวกเขาละหมาดเมื่อพวกเขาอายุครบเจ็ดปี และจง
 ทำโทษพวกเขาให้ละหมาดเมื่ออายุครบสิบปี และจงแยกที่นอนในระหว่างพวกเขา ” บันทึก
 โดยอุมูดาวูด หะดีษหมายเลข 418

2. การถือศีลอด การถือศีลอดเป็นศาสนกิจที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อฝึกฝนและขัดเกลาจิตวิญญาณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน มีความสำคัญไม่น้อยกว่าหลักการข้ออื่นๆ บิดามารดาจึงควรฝึกหัดบุตรให้ถือศีลอดตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเยาว์เช่นเดียวกับการละหมาด เพื่อฝึกความอดทน อิบน์ฮะญัร (Ibn Hajar, 1959 : 4/200 - 201) กล่าวว่า นักวิชาการส่วนมากเห็นพ้องกันว่า การถือศีลอดยังไม่ถือเป็นเรื่องจำเป็น (วาญิบ) สำหรับเด็กจนกว่าพวกเขาจะบรรลุนิติภาวะ แต่นักวิชาการสะลัฟ บางท่าน เช่น อิบน์ฮะญัรและอัสซุซุรี เห็นควรส่งเสริมให้ฝึกหัดเด็ก ๆ ได้ปฏิบัติ ขณะที่ อิมามซาฟิอี กล่าวว่า บิดามารดาควรใช้ให้เด็ก ๆ ได้ถือศีลอดเพื่อเป็นการฝึกให้คุ้นเคยหากพวกเขาที่มีความสมัครใจ และจะต้องทำโทษเพื่อให้ถือศีลอดเมื่ออายุครบสิบปีบริบูรณ์เช่นเดียวกับการละหมาด อุลวาน(Ulwan, 1995 : 2/771) กล่าวว่า บรรดานักวิชาการได้อนุมานการฝึกหัดให้เด็ก ๆ ถือศีลอดกับเรื่องของการละหมาด โดยเห็นว่าการฝึกหัดให้เด็ก ๆ ถือศีลอดสามารถเริ่มกระทำได้เมื่อเด็กมีความพร้อมจะอดทนต่อการอดอาหารได้ ซึ่งก็คือในวัยเดียวกับที่พวกเขาควรจะได้รับ การฝึกหัดให้ทำละหมาดนั่นเอง

2.4 ปลุกฝังจริยธรรมอิสลาม

การปลุกฝังจริยธรรมอิสลาม และมารยาทอันดีงามแก่บุตรหลาน ถือเป็นหนึ่งในความรับผิดชอบอันสูงยิ่ง ต้น ๆ สำหรับบิดามารดาที่มีต่อบุตร ผู้เป็นบิดามารดาพึงต้องตระหนักว่า จริยธรรมมารยาทแบบอิสลาม คือ บุคลิกภาพความเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ ผู้ปกครองในจริยธรรมอิสลาม บุคลิกภาพความเป็นมุสลิมย่อมไม่สมบูรณ์ ดังนั้นจริยธรรมอิสลามในภาคส่วนต่างๆ ควรถูกถ่ายทอดแก่บุตรหลานเยาวชนตั้งแต่ยังเยาว์วัย เพื่อให้พวกเขาสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นปกติวิสัย เช่น การกล่าวนามอัลลอฮ์ ﷻ ก่อนรับประทานอาหาร และก่อนเริ่มกิจกรรมต่างๆ การทักทายกันด้วยการกล่าวสลาม การเคารพเชื่อฟังบิดามารดา การเคารพและให้เกียรติผู้อาวุโส ความอดทนอดกลั้น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความบริสุทธิ์ใจ ความกตัญญู ความซื่อสัตย์สุจริต การให้อภัย และการช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น

1. การทักทายแบบอิสลาม

ครอบครัวมุสลิมควรสอนให้บุตรรู้จักการทักทายแบบอิสลาม ซึ่งถือเป็นมารยาททางสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับมุสลิม นั่นคือ การกล่าวสลาม เมื่อพบเจอบุคคลต่าง ๆ เมื่อออกจากบ้าน เมื่อกลับเข้าบ้านเพื่อทักทายบิดามารดา ญาติพี่น้อง เมื่อพบเจอผู้ใหญ่ เมื่อเข้าสู่สถานที่ชุมนุมชน และเมื่อพบเจอมุสลิมทั่วไปทั้งที่รู้จักและไม่รู้จักด้วยการกล่าว “อัสสะลามุอะลัยกุมวะเราะหะมะตุลลอฮิวะบะเราะกาตุฮฺ” มารยาทอิสลามดังกล่าวเป็นการทักทายที่เป็นสากลสำหรับมุสลิม อีกทั้งยังเป็นการแสดงความเคารวะ และการมอบความสันติสุขให้แก่กันและกันโดยที่ผู้ได้ยินการกล่าวสลามจะต้องตอบรับว่า “วะอะลัยกุมุสสะลามวะเราะหะมะตุลลอฮิวะบะเราะกาตุฮฺ” ท่านเราะฮ์ฮูล กล่าวส่งเสริมการมอบความสันติสุขให้แก่กันด้วยการกล่าวสลาม ความว่า “ท่านทั้งหลายจะไม่ได้เข้าสวรรค์จนกว่าพวกท่านจะศรัทธา และพวกท่านจะยังไม่ศรัทธาจนกว่าพวกท่าน จะรักใคร่กัน และฉันไม่ได้บอกพวกท่านทั้งหลายหรือถึงสิ่งหนึ่งเมื่อพวกท่านปฏิบัติมันจะทำให้พวกท่านทั้งหลายรักใคร่กัน พวกท่านทั้งหลายจงกล่าวสลามให้แก่กัน” (บันทึกโดยมุสลิม, หะดีษหมายเลข 81)

2. การสวมใส่อาภรณ์และการแต่งกายแบบอิสลาม

บิดามารดามุสลิมควรสอนให้บุตรรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิมด้วยการแต่งกายให้ถูกต้องตามแบบแผนแห่งอิสลาม อิสลามได้บัญญัติหลักการแต่งกายสำหรับมุสลิมทุกคนให้สวมใส่เครื่องแต่งกายที่ปกปิดมิดชิด โดยสตรีจะต้องไม่เปิดเผยส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย (ต่อหน้าบุคคลที่ศาสนานุญาตให้แต่งงานกันได้) ยกเว้นใบหน้า

และฝ่ามือ และควรแต่งกายด้วยเสื้อผ้าโปร่งไม่รัดรูป และไม่บางจนเห็น ส่วนสัด และสำหรับบุรุษต้องปกปิดส่วนของร่างกายตั้งแต่เหนือสะดือถึงใต้หัวเข่า และจะต้องไม่สวมใส่ผ้าไหมและเครื่องประดับที่ทำมาจากทองคำ ที่สำคัญไปกว่านั้น ต้องระวังการแต่งกายเลียนแบบกันระหว่างชายหญิงเพราะเป็นสิ่งที่ท่านเราะฮ์ลุส ﷺ ห้าม (al-Jaza'iri, 1987: 130-131) อีกทั้งจะต้องระมัดระวังเครื่องแต่งกายให้สะอาดอยู่เสมอและรักษาเกียรติยศให้สละสลวยเพราะความสะอาดและความสำรวมคือคุณลักษณะของผู้ศรัทธา

3. การบริโภค และการกินดื่มตามแบบอิสลาม

บิดามารดาควรสอนให้บุตรรู้จักมารยาทการกินอยู่หลับนอนแบบอิสลามซึ่งจะเป็นการปลูกฝังพื้นฐานมารยาททางสังคมแบบอิสลามให้แก่บุตร ตัวอย่างเช่น มารยาทการรับประทานอาหาร บิดามารดาต้องฝึกให้บุตรล้างมือก่อนและหลังรับประทานอาหาร กล่าวนามอัลลอฮ์ ﷻ “บิสมิลลาฮ์” ก่อนรับประทานอาหาร และกล่าวสรรเสริญพระองค์ว่า “อัลฮัมดุลิลลาฮ์” เมื่อรับประทานอาหารเสร็จ และรับประทานอาหารด้วยมือขวา ดังที่ท่านเราะฮ์ลุส ﷺ ได้สอนมารยาทการ รับประทานอาหารแก่ อัมรฺ อิบฺนุอะบี ซะละมะฮฺ ว่า “เจ้าเด็กน้อยเอ๋ย จงกล่าวนามอัลลอฮ์ จงกินด้วยมือขวา และเริ่มกินจากสิ่งที่อยู่ใกล้” (หะดีษบันทึกโดยบุคอรี หะดีษหมายเลข 4957) รวมถึงการไม่ตำหนิอาหาร การไม่ทานอาหารจนอึดเกินไป และเคี้ยวอาหารให้ละเอียด ส่วนมารยาทการดื่มแบบอิสลาม ท่านเราะฮ์ลุส ﷺ ได้แนะนำวิธีการดื่มเพื่อสุขภาพไว้หลายประการได้แก่ ควรพักหายใจขณะดื่ม ไม่หายใจลงไปในเครื่องดื่ม และให้นั่งดื่มให้เรียบร้อย ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นเป็นมารยาทการรับประทานอาหารและการดื่มแบบอิสลามซึ่งจะเป็นผลดีต่อสุขภาพ และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม (Ulwan, 1995 : 422-426)

การเลือกรับประทานอาหารที่ศาสนานูหมัต (หะลาล) ก็ถือเป็นเรื่องสำคัญที่พ่อแม่บิดามารดาต้องสอนและฝึกลูกๆ ตั้งแต่ยังเด็ก โดยต้องพรั้สอนเสมอว่า อาหารนาๆ ชนิดที่มีอยู่บนโลกนี้คือ ปัจจัยยังชีพ “ริสกี” ที่อัลลอฮ์ประทานเป็นความโปรดปราน “นิอมาฮ์” แก่มนุษย์ให้มนุษย์ดำรงชีพอยู่ได้ อาหารสร้างความเจริญเติบโตให้กับสรีระร่างกาย และให้พลังแก่สติปัญญาความคิด ดังนั้นจำเป็นต้องเลือกชนิดและประเภทของอาหารที่จะรับประทานในแต่ละวัน โดยต้องเลือกรับประทานแต่อาหารที่ดีมีประโยชน์ หะลาล ถูกหลักการศาสนาและสุขอนามัย หลีกเลียงอาหารหะรอม และที่สงสัยว่าอาจปลอมปนหรือปนเปื้อนสิ่ง หะรอมทั้งอาหารประเภทแป้ง เนื้อสัตว์ ไขมันสัตว์ นม ผัก ผลไม้ และอาหารคาวหวานชนิดต่างๆ หากเคร่งครัดระมัดระวังสิ่งเหล่านี้ได้ ร่างกายจะเจริญเติบโต แข็งแรง สติปัญญาดี อารมณ์ความคิดผ่องใส และได้แสดงออกซึ่งการเชื่อฟังคำสั่งของอัลลอฮ์ ﷻ ในฐานะบ่าวผู้จงรักภักดี

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ครอบครัวไทยมุสลิมจะต้องมีการศึกษาแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียน รวมไปถึงพัฒนาการด้านต่างๆของเด็กวัยเรียน เพื่อให้บุตรมีการเจริญเติบโต มีพัฒนาการสมวัย บรรลุเป้าหมายแห่งอิสลามนั่นคือ เพื่อสร้าง(เตรียมพร้อม)คนดี และนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ แก่มนุษย์ ทั้งสรีระร่างกาย สติปัญญา จิตวิญญาณ สังคม และจริยธรรม (1) การปลูกฝังและหล่อหลอมพื้นฐานการศรัทธาอิมานให้มั่นคง (2) ปลูกฝังการอ่าน ท่องจำ และเรียนรู้อัลกุรอาน อัลหะดีษ และศาสนประวัติ (3) ปลูกฝังพื้นฐานการปฏิบัติศาสนกิจ (4) ปลูกฝังจริยธรรมอิสลาม

บรรณานุกรม

- จีรเนาว์ ทัดศรี. (2552). *ครอบครัวสัมพันธ์*. พิมพ์ครั้งที่1. สงขลา:ศิริพิทยา.
- ฉันทิกา จันทรเปี้ย. (2553). *การพยาบาลเด็กเล่ม1. ฉบับปรับปรุงครั้งที่1*. กรุงเทพฯ:ห้างหุ้นส่วนจำกัดพีริวัน.
- พัทธ์ธีรา รัตนชัย. (2563). *ความรู้ พฤติกรรม และรูปแบบในการอบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยหลักการอิสลามของครอบครัวไทยมุสลิมสามจังหวัดชายแดนใต้*. คุษฏินิพนธ์สาขาวิชาอิสลามศึกษา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- พิมพ์ภรณ์ กลั่นกลิ่น. (2555). *การสร้างเสริมสุขภาพเด็กทุกช่วงวัย*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ราชวิทยาลัยกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย. (2564). *คู่มือการวินิจฉัยและรักษาโรคในเด็ก*. กรุงเทพฯ : วารสารวิชาการรายไตรมาส.
- สกุณา บุญนารากร. (2556). *การสร้างเสริมสุขภาพแบบองค์รวมทุกช่วงวัย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์การแพทย์.
- สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล. (2548). *รายงานการวิจัยเรื่องพัฒนาการเด็ก*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมาคมนักเรียนอาหรับ. (2541). *พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย*. มะดีนะฮ์มุนาวัเราะฮ์ฮ์ : ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด. เพื่อการพิมพ์กุรอาน.
- สุพัตรา สุภาพ. (2542). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- Abu Dawud, Sulaiman Ibn al-Ash'ath Ibn Shaddad al-Sijistani. n.d. Sunan Abi Dawud. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- al-Bukhari, Muhammad Ibn Ismail. (1987). *Sahih al-Bukhari*. Beirut: Dar al-Qalam.
- al-Jaza'iri. (1985). *al-Tibb al-Nabawi*. Beirut: Prophetic Medicine.
- al-Nasa'i, Abu 'Abd al-Rahman, Ahmad Ibn Shu'aib. (1986). *Sunan al-Nasa'i*. Dar al-Bashir al-Islamiyah.
- al-Tahhan. (2002). *Taysir Mustalah al-Hadith*. Lahore: Darussalam.
- al-Tirmizi, Muhammad Ibn I'sa. (1983). *Sunan al-Tirmizi*. Beirut : Dar al-Fikr.
- Ibn Hajar. (1959). *Ibn Hajar al-Asqalani*. Beirut: Dar al-Qalam.
- Ibn Qaiyim. (1988). *Tuhfat al-Wadud bi Ahkam al-Mawlud*. Beirut: Dar al-Jail.
- Muslim, Ibnu al-Hajaj al-Qushairi al -Naisaburi. (1972). *Sahih Muslim*. Beirut: Dar'Ihya' al-Turath al-Arabi.
- Qutub. (2001). *Milestones*. New Delhi: Islamic Book Foundation.
- Suwaid. (1966). *Islamic Education in the 21st Century*. Islamic University of Uganda, Makerere University Mosque.
- Ulwan. (1995). *Pendidikan Anak Dalam Islam*. Beirut: Dar al-Qalam.

